

Sprawdzian z rodzajów i gatunków literackich- zagadnienia.

Rodzaj literacki: system ogólnych zasad budowy dzieła literackiego i odpowiednia zbiorowość dzieł spełniających te zasady.

Podziału na rodzaje literackie dokonuje się ze względu na pewne uniwersalne i zasadniczo pozahistoryczne wyznaczniki konstrukcji dzieł. Podstawowe wyznaczniki dotyczą:

- sposobu uzewnętrzniania się podmiotu literackiego w obrębie utworu;
- budowie świata przedstawionego (kompozycja);
- budowy językowo- stylistycznej.

W tradycji europejskiej utrwalił się trójrodzajowy podział na:

- a) **lirykę (podmiot liryczny, afabularność, monolog liryczny),**
- b) **epikę (narrator, fabuła, narracja),**
- c) **dramat (nieobecność nadrzędnego podmiotu, akcja, dialog).**

Liryka: uznawana za najbardziej pierwotną formę twórczości literackiej, wywodzi się z obrzędów religijnych, zaklęć magicznych, modlitw. Dominantę tematyczną stanowią głównie **przeżycia wewnętrzne**, doznania, emocje i przekonania **jednostki** przekazywane za pomocą **wypowiedzi monologicznej** o silnym **nacechowaniu subiektywnym**, podporządkowanej **funkcji ekspresywnej**.

Ośrodkiem utworu lirycznego bywa najczęściej **podmiot liryczny**; jego sytuacja jest głównym wyznacznikiem kompozycji.

Za najbardziej swoistą sytuację liryczną uznaje się **sytuację wyznania**, w której zindywidualizowane „ja” wypowiada swoje uczucia, czy przeświadczenia.

Głównym rodzajem wypowiedzi stosowanym w liryce jest **monolog wewnętrzny**.

Typy liryki:

1. Liryka bezpośrednia (osobista) nazywana „mową uczuć”; sytuacja wyznania; podmiot liryczny występuje w pierwszej osobie gramatycznej, uobecniając wprost świat swoich przeżyć, czy myśli.

2. Liryka pośrednia: mniejsze lub większe ukrycie „ja” (np. w bezosobowej refleksji); monolog liryczny występuje tu w powiązaniu z elementami narracji, dyskursywnego wywodu lub dialogu.

Odmiany liryki pośredniej:

- a) **liryka opisowa** (subiektywna perspektywa „ja” ukryta jest w opisie jakichś przedmiotów rzeczywistości zewnętrznej, np. pejzażu).
- b) **Liryka sytuacyjna** (za pomocą środków narracyjno- dramatycznych powoływane są do istnienia sceny lub fabuły, w których podmiot liryczny bezpośrednio nie uczestniczy (np. sielanka); pojawia się **bohater liryczny**.

Poza rozróżnieniem l. bezpośredniej i pośredniej znajduje się:

- **liryka inwokacyjna** (manifestacyjnej obecności podmiotu lirycznego towarzyszy wyraziste nastawienie wypowiedzi na adresata (adresatem może być konkretna osoba, audytorium, czy też upersonifikowane zjawisko, pojęcie).
- **liryka podmiotu zbiorowego** (podmiot występuje jako „my”; to grupa ludzi powiązanych wspólnymi przekonaniem, emocjami, czy dążeniami, np. hymn).
- **liryka maski** (podmiot liryczny przyjmuje postać zwierzęcia, przedmiotu, osoby, rośliny i przypisuje im swoje uczucia (np. cykl utworów o Panu Cogito Zbigniewa Herberta)
- **liryka roli** (w tym przypadku podmiotu lirycznego nie możemy identyfikować z autorem (np. w wierszu poety-mężczyzny podmiotem lirycznym jest kobieta lub podmiotem lirycznym jest jakaś postać historyczna czy bohater literacki, np. wiersz Wisławy Szymborskiej „Monolog do Kasandry”).

Epika: utwory, w których świat przedstawiony ma **charakter fabularny**, podmiot literacki jest usytuowany na zewnątrz świata przedstawionego (**narrator**), a podstawową formę wypowiedzi stanowi narracja. Źródło epiki stanowią różnorodne formy narracji ludowej. Za najbardziej pierwotne uznaje się mity, podania i baśnie.

Ze względu na kryterium formy przekazu rozróżnia się epikę wierszowaną (gatunki: epos, powieść poetycka, poemat epicki, poemat heroikomiczny) i epikę prozaiczną (nowela, powieść, opowiadanie itd.).

Dramat: utwory przeznaczone do realizacji scenicznej, mające najczęściej charakter fabularny, w płaszczyźnie językowej cechujące się dominacją dialogu. Świat przedstawiony dzieła dramatycznego koncentruje się zazwyczaj wokół wyraźnie zarysowanej akcji. W tradycyjnych warunkach ma on ustalone fazy przebiegu od ekspozycji poprzez rozwinięcie akcji, punkt kulminacyjny i perypetię, aż do rozwiązania. Strumień zdarzeń podzielony jest na akty, sceny i odsłony. Szczególną rolę odgrywa

wyraźnie zarysowany konflikt oraz wszelkie chwytły wprowadzające napięcie i nagłe zmiany sytuacji (intryga, anagnoryzm).

Gatunek literacki- zespół intersubiektywnie istniejących reguł, określających budowę poszczególnych dzieł literackich. Gatunek literacki wchodzi w obręb konwencji literackiej i podlega historycznym przemianom.

Opracowano na podstawie: *Słownik terminów literackich*, red. Sławiński Janusz, Ossolineum, 2008

!!! Gatunki literackie opisane zostały pod linkiem:

http://www.interklasa.pl/portal/index/strony?mainSP=subjectpages&mainSRV=jpolski&method=411858512&page=subpage&article_id=320117&page_id=17692